

NORDISKE STUDIER I LEKSIKOGRAFI

Titel:	Flerspråkiga fackordböcker inom juridik och ekonomi – till skada eller till nytta?	
Forfatter:	Klaus Rossenbeck	
Kilde:	Nordiske Studier i Leksikografi 6, 2003, s. 291-314 Rapport fra Konference om leksikografi i Norden, Tórshavn 21.-25. august 2001	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nsil/issue/archive	

© Nordisk forening for leksikografi

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre Nordiske studier i leksikografi (1-5) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Flerspråkiga fackordböcker inom juridik och ekonomi – till skada eller till nytta?

This article deals with problems of multilingual LSP lexicography in the fields of law and economics/business administration. After a short overview of models multilingual dictionaries might be based on (they can be intended to function as monodirectional, bidirectional or multidirectional dictionaries) we discuss problems of equivalence, especially in bidirectional and multidirectional dictionaries in culture-bound fields like law and economics/business administration. The demands multilingual LSP dictionaries should meet are here related to those on bilingual (monodirectional) dictionaries. Combining theoretical reflections with the analysis of how existing multilingual dictionaries proceed, the conclusion is drawn that little can be gained from preparing multilingual dictionaries of law and economics/business administration; rather one should concentrate on more useful monodirectional bilingual dictionaries instead.

1. Forskningsläget

Den oförglömlige Hans-Peder Kromann höll på internationella germanistkongressen i Göttingen (1985) ett föredrag med titeln: "Die zweisprachige Lexikographie: ein Stiefkind der Germanisten" (Kromann 1986). Forskningsläget på ett annat, närliggande område skulle man, *mutatis mutandis*, kunna beskriva så här: "Den flerspråkiga facklexikografen - metalexikografernas styvbarn". Redan i ett föredrag 1988 påpekade jag att den flerspråkiga facklexikografen var ett försummat område (jfr. Kromann/Thomsen 1989:151), och sedan dess har läget inte förändrats nämnvärt.

Av utrymmesskäl är det omöjligt att här ge mer än en mycket kortfattad redogörelse för forskningsläget. Antalet arbeten som under de senaste 20 åren registrerats i bibliografier och databaser under rubriken *flerspråkig lexikografi* (*almultilingual/polyglot lexicography*, *mehrsprachige Lexikographie*) är förvånansvärt litet, än mindre synes antalet arbeten med inriktning på flerspråkig facklexikografi vara. En del arbeten som i och för sig är intressanta (t.ex. Földi 1982) är av olika skäl föga givande för de problem som skall dryftas här; andra som genom val av titel ger sken av att de behandlar problem som är specifika för den flerspråkiga facklexikografen håller sig i själva verket till den tvåspråkiga (jfr t.ex. Šarčević 1988; de Groot 1990; Ferretti 1993). Men det finns även det omvända förhållandet, nämligen att den flerspråkiga lexikografens problem behandlas även i arbeten i vars titel ordet *flerspråkig* (*multilingual*, *polyglot/t/*, *mehrsprachig*) inte förekommer alls, utan enbart ordet *tvaspråkig* (*bilingual*, *zweisprachig*; t.ex. de Groot 1999b). Faktum är att den flerspråkiga facklexikografens problem även i metalexikografiska handböcker behandlas mycket kortfattat (Zgusta 1971; Haensch 1991; Bergenholtz/Tarp 1994; Werner 1999) eller inte alls (Svensén 1987).

Det ter sig därför angeläget att utveckla problemskissen från 1988 (jfr. Rossenbeck

1991:48-50), och detta inte bara ur ett inomvetenskapligt perspektiv). Teoribildningens betydelse för ordbokskritik och praktiskt ordboksarbete kan inte nog framhävas.

2. Avgränsningar

En överblick över den flerspråkiga facklexikografins historia kan tyvärr inte ges inom ramen för denna artikel. Det bör dock nämnas att historisk forskning på detta område på intet sätt är ett självändamål. Den kan t.ex. belägga att vissa lexikografiska förfaringssätt, speciellt sådana av det mindre efterföljansvärda slaget, hållit sig kvar decennium efter decennium. Den kan även visa att vissa äldre tiders lexikografer varit fullt medvetna om specifika lexikografiska problem och att dessa kanske redan funnit en praktisk lösning. Historisk forskning kan därmed bespara lexikografer och metalexikografer mödan att för femtielste gången behöva uppfinna hjulet. Det finns nämligen ordböcker som mer eller mindre fallit i glömska, men som förtjänar att grävas fram av just det skälet; till dessa räknar jag vissa av Ph. A. Nemnichs ordböcker utkomna i början av 1800-talet (jfr. Rossenbeck 1999:1984f). De här diskuterade problemen skall belysas främst med utgångspunkt från exempel tagna ur flerspråkiga printfackordböcker som utkommit under de tre senaste decennierna (endast i undantagsfall citeras äldre ordböcker) och har både svenska och tyska som antingen käll- eller målspråk. Den senare avgränsningen ter sig försvarligt med hänsyn till att dessa ordböcker verkar vara tämligen representativa när det gäller de frågeställningar som här skall diskuteras. Endast i undantagsfall tas ordböcker upp där bara ett av språken tyska eller svenska är representerat.

Den problematik som är förknippad med elektroniska ordböcker skall inte avhandlas här. I omdömen om ordböcker utgivna på CD-ROM beklagas ofta att de möjligheter den nya tekniken erbjuder inte alls utnyttjats utan att det handlar om mer eller mindre oförändrade versioner av ordböcker som tidigare kommit ut som printordböcker (jfr. t.ex. Lehr 2000:235; Schmidt/Müller 2001:29). Ibland verkar CD-ROM-versioner t.o.m. vara sämre än de tryckta versionerna (jfr. Wiegand 1998:239f). Det kan dock knappast råda något tvivel om att ordboksvärlden förr eller senare kommer att revolutioneras av elektronikens (och internets) möjligheter, något som visas inte minst av några pågående projekt avseende enspråkiga ordböcker (jfr. t.ex. olika artiklar i Lemberg 2001). Den två- och flerspråkiga facklexikografen verkar dock än så länge ligga efter i detta avseende; det finns dock teoretiska ansatser även på detta område (jfr. Martin 1997).

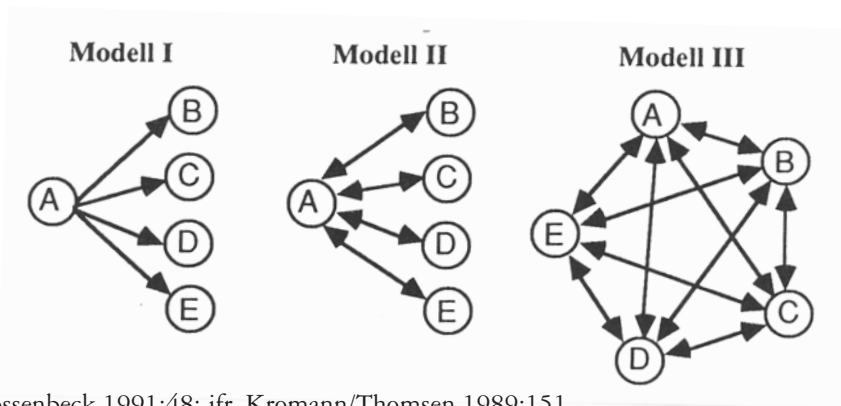
Normativa (preskriptiva) ordböcker skall ej heller behandlas här. Med sådana ordböcker avses ordböcker som tar upp terminologier vars målspråkliga motsvarigheter är reglerade av någon auktoritet - det må vara något EU-organ, någon branschorganisation, språktjänsten inom någon internationell koncern el. dyl. (branschordböckernas problem behandlas av Pedersen 1994). Sådana ordböcker anser jag vara av begränsat metalexikografiskt intresse. Visserligen är det en intressant fråga värd att undersöka hur de lexikaliska enheter som genom reglering fastställts som målspråkliga motsvarigheter förhåller sig till den språkliga och begreppsmässiga realiteten utanför den terminologiska värld som skapats i respektive glossar eller ordbok, men allt språk, inte minst fackspråk, bygger till syvende och sist på konvention, och därför måste olika grupper vara tillåtna att i visst syfte skapa en egen konvention.

Vidare avstår jag från att behandla problem rörande facklexikografen på områdena teknik och naturvetenskap. Det verkar vara en allmänt vedertagen uppfattning att det finns en vä-

sentlig skillnad mellan facklexikografen på områdena teknik och naturvetenskap å ena sidan och områdena ekonomi och juridik å den andra. Denna skillnad bottnar i det förhållandet att begreppsvärldens bindning till en viss kultur inom teknik och naturvetenskap i stort sett anses sakna betydelse¹ medan ekonomi och i ännu högre grad juridik är kulturbundna ämnen där förekomsten av avsevärda inkongruenser i olika länders och därmed olika språks begreppssystem kan ge upphov till problem som i språkligt hänseende kan vara svåra att hantera och som kräver speciella lösningar när det blir fråga om översättning resp. två- eller flerspråkig facklexikografi.

3. Modeller för flerspråkiga fackordböcker

Följande modeller kan ligga till grund för en flerspråkig fackordbok.

Rossenbeck 1991:48; jfr. Kromann/Thomsen 1989:151

I modell 1 finns ett källspråk med två eller flera målspråk, ordboken används för varje enskilt språkpar monodirektionellt.

I modell 2 är käll- och målspråken likaberättigade, ordboken skall för varje enskilt språkpar kunna användas bidirektionellt. Det är inte av principiell utan enbart praktisk betydelse om detta möjliggörs genom ett enkelt register över målspråkliga motsvarigheter eller i någon annan form. Man kan ju - i dag lättare än någonsin, med datorns hjälp - vända på ordböcker och då, i stället för att utifrån registret över målspråkliga motsvarigheter enbart ge hänvisningar till respektive lemma eller lemmata där de återfinns, skriva ut dessa källspråkliga motsvarigheter för att bespara ordboksanvändaren den möda det innebär att slå upp dessa motsvarigheter, ibland på flera olika ställen. Allt är i så fall en fråga om utrymme. I modell 3 är samtliga språk samtidigt käll- och målspråk för varandra; en sådan ordbok skall kunna användas multidirektionellt.

4. Modellerna i ljuset av ekvivalensproblematiken

Ordböcker som motsvarar modell 1 fungerar i princip på samma sätt som monodirektionella tvåspråkiga ordböcker; den enda skillnaden är att ordbokens lemmata samtidigt fungerar som uppslagsord för artiklar avseende olika språk. Därför skall problemen med att ge lämpliga "ekvivalenter" (d.v.s. målspråkliga motsvarigheter) lösas på samma sätt som vid monodirektionell tvåspråkig lexikografi.

Det verkar som om framstående metalexikografer som Zgusta (1971) och i hans fotspår Haensch (1991) utgår från att flerspråkiga ordböcker generellt skall kunna fungera i enlighet med modell 3. Både Zgusta (1971) och Haensch (1991) ställer sig mycket skeptiska till multidirektionella flerspråkiga ordböcker avseende allmänspråket², medan de är mer optimistiska när det gäller dito fackordböcker. Zgusta (1971:297) bedömer - visserligen i ganska allmänna ordalag - chansen att lyckas med flerspråkiga fackordböcker som ganska god, framför allt om de håller sig till områden som teknik och naturvetenskap. Haensch (1991:2924) delar Zgustas uppfattning (utan att göra några inskränkningar avseende vissa ämnesområden) med motiveringen: "[...] die lexikalischen Einheiten der Fachsprache [sind] meist klar definiert und zumindest innerhalb eines bestimmten Bereiches monosem [...]". För att emellertid kunna bedöma huruvida Zgustas och Haenschs (om än försiktiga) optimism är befogad när det gäller flerspråkiga fackordböcker inom ekonomi och juridik måste först en del "ekvivalens"-problem diskuteras.

En förutsättning för att modellerna 2 och 3 överhuvudtaget skall kunna fungera tillfredsställande är att det såväl begreppsmässigt (intensionalt och extensionalt) som - i vid bemärkelse - stilistiskt råder full "ekvivalens" mellan käll- och målspråkliga uttryck. I stället för att använda ordet *ekvivalens* kommer jag emellertid i fortsättningen att använda ordet *kongruens* eftersom innebörden av *ekvivalens* i den metalexikografiska och den översättningssteoretiska debatten verkar ha ett något suddigt innehåll.

Som redan konstaterats ovan handlar det vid ekonomi och juridik om s.k. kulturbundna ämnen. I dag råder det i såväl den översättningsteoretiska som den metalexikografiska forskningen stor enighet om att full *interlingval* kongruens mellan framför allt juridiska termer på olika språk snarare är undantag än regel, vilket som bekant beror på termernas bundenhet till olika rättssystem. Som översättare resp. lexikograf får man därför ofta nöja sig med "funktionella ekvivalenter", d.v.s. målspråkliga motsvarigheter som visserligen på ett eller annat sätt avviker från vad som är innebörden i det källspråkliga uttrycket men som ändå kan "fungera" som en översättning (jfr t.ex. Šarčević 1988:310; de Groot 1990:124). Ofta finns flera funktionella ekvivalenter att tillgå; översättarens val mellan dessa skall då styras av den kontext den källspråkliga termen står i. Visserligen kan på detta sätt idealet att det skall råda innehållsmässig invarians mellan källtext och översättning inte till fullo uppnås, men den valda funktionella ekvivalenten skall ändå ha förmågan att styra mottagarens associationer i en sådan riktning att den innehållsmässiga variansen hålls på en så låg nivå som möjligt (jfr. Rossenbeck 1978:10).

I denna brist på full kongruens mellan käll- och målspråkliga termer ligger också en av orsakerna till att man i två- och flerspråkiga juridiska ordböcker i de flesta fall inte helt sonika får vända på ordboksartiklar (jfr. Rossenbeck 1989:233f; de Groot 1999b:221) för att göra dem bi- eller multidirektionella.

Det som gäller för juridiska termer och uttryck gäller i princip även för dito ekonomiska, även om det relativa antalet ekonomiska termer som är strikt knutna till vissa kulturellt betingade system torde vara något mindre i jämförelse med den juridiska terminologin.

Man kan sålunda invända mot Haenschs ovan citerade uppfattning att monosemi och klara definitioner av fackspråkliga lexikaliska enheter inom ämnen som juridik och ekonomi inte är några självklarheter ens när man anlägger ett *intralingvalt* perspektiv och än mindre vid ett *interlingvalt* perspektiv. En ekel ekvation mellan en aldrig så monosem och klart

definierad lexikalisk enhet inom ett källspråk och en dito motsvarighet inom ett målspråk är enbart möjlig om det råder full kongruens mellan den källspråkliga enheten och den målspråkliga enheten. Att detta förhållande inom framför allt juridik, men även ekonomi, och om det så gäller enbart ett språkpar, snarare är undantag än regel har redan konstaterats. Haenschs uppfattning måste därför betraktas som en otillbörlig förenkling av den flerspråkiga facklexikografins problem. Hans uppfattning torde sakna relevans för den flerspråkiga facklexikografen inom många områden utanför naturvetenskap och teknik.

Speciella problem för både den bidirektionella och den multidirektionella facklexikografen inom juridik och ekonomi orsakas av beteckningar för strikt kulturbundna företeelser, där ett eller flera målspråk i förhållande till ett eller flera källspråk uppvisar begreppsmässiga och/eller lexikaliska luckor.³ I sådana fall måste som bekant olika "Ersatzlösungen", t.ex. omskrivning eller användande av neologismer⁴ tillgripas. Här har modellerna 2 och 3 ingen vettig funktion att fylla, eftersom uttryck som skapats med hjälp av "Ersatzlösungen" aldrig kan bli meningsfulla lemmata.⁵ En strikt tillämpning av modellerna 2 och 3 skulle i slutändan innebära att samtliga beteckningar för sådana kulturspecifika företeelser utesluts från lemmatisering, och vilken nytta gör en ordbok som saknar sådana lemmata?

5. Modeller och lexikografisk realitet

I flerspråkiga juridiska och/eller ekonomiska fackordbäckers utanförtexter (såsom förord eller användarvägledning) finns inte alltid upplysningar om huruvida ordböckerna är avsedda att fungera mono-, bi- resp. multidirektionellt. Användaren får ofta med utgångspunkt från ordböckernas utformning dra sina egna slutsatser. Det är intressant att se hur olika ordböcker lever upp till sina egna anspråk - uttalade eller outtalade.

Ett äldre exempel på flerspråkig ekonomisk facklexikografi är Jungberg (1873). Ordböcker av den typ den representerar verkar inte förekomma så ofta under senare tid. I det korta förordet, ordbokens enda utanförtext, berörs inte frågan om ordbokens mono-, bi- eller multidirektionalitet, men eftersom ordboken inte innehåller vare sig målspråkliga register eller andra makro- eller mediestrukturerna system som kunde göra den bi- eller multidirektionell står det klart att den enbart fungerar och skall användas enligt modell 1.

Dispositions-Artikel, (oförsålda varor eller böcker, som ligga till ägarens eller förläggarens förfogande efter en bestämd tids förlopp).	wares or publications remaining unsold, to be disposed of for account of the owner or publisher, after a lapse of time fixed.	articles, (livres), non vendues restants à la disposition du possesseur ou de l'éditeur, d'après un temps fixé.	der Dispositions-Artikel (unverkaufte Waaren oder Bücher die zur Verfügung des Besitzers oder Verlegers lagernd bleiben, nach Verlauf einer bestimmten Zeit).
---	---	---	---

Jungberg (1873)

I andra ordböcker hissas åtminstone en varningsflagga när det gäller frågan huruvida de skall kunna användas bi- eller multidirektionellt. I Rådahl/Rådahl/Helzel (1971) t.ex. är källspråket svenskan. Ordboken innehåller visserligen målspråkliga register där orden även är försedda med svensk motsvarighet, i förordet (Rådahl/Rådahl/Helzel 1971:5) får man

emellertid veta: ”De svenska orden i dessa register står som en hänvisning till lexikonets huvuddel och är alltså inte alltid exakta översättningar.”

Även Munniksma (1974) varnar på två ställen för att okritiskt använda ordboken bi- eller multidirektionellt, först i förordet:

”This dictionary does not aim to provide a comparative study of the differences between systems and ideas in the various countries, for this would be the subject for specialist study. Where, however, such non-use or the possibility of differences between countries was noted, we have indicated it by means of special signs in the definitions, whilst we have done our best to give there the greatest common factor.” (Munniksma 1974:V),

och sedan i samband med teckenförklaringen där ett av tecknen sägs betyda att ”[...] usage may differ from country to country” (Munniksma 1974:XIV).

Även Appleby (1984), en femspråkig ordbok med engelska som källspråk, innehåller en varning för att okritiskt använda ordboken bi- eller multidirektionellt:

”[...] it should be born in mind that business practices and institutions differ greatly from one country to another, as do such things as tax systems, postal services etc. The precise relevance of a term to a specific country can thus only be judged from case to case.” (Appleby, Preface)

Det skulle vara lätt att med utgångspunkt från några exempel visa att denna varning är i allra högsta grad befogad. Ordboken innehåller register på samtliga fem språk⁶ och man kan bara hoppas att användarna inte drar slutsatsen att det handlar om en multidirektionell ordbok.

Lindberg (1995) innehåller egentligen fyra ordböcker i ett band, nämligen (1) från svenska till engelska/franska/tyska, (2) från engelska till franska/tyska/svenska, (3) från franska till tyska/svenska/engelska samt (4) från tyska till svenska/engelska/franska, alla till det yttre upplagda enligt modell 1, eftersom bandet saknar register över ordförrådet i de olika språken. En närmare granskning visar emellertid att de fyra delarna inte är utarbetade oberoende av varandra, och det är inte helt ointressant i sammanhanget att ordboken i två tidigare (bortsett från titlarna innehållsmässigt identiska) utgåvor, utkomna i Holland resp. Tyskland 1993, var trespråkig (engelska, tyska, franska; = Lindbergh 1993; jfr. de Groot/van Laer 2000:28). Detta faktum nämns emellertid inte med ett ord i den svenska utgåvan. Jämför man Lindberg (1995) med Lindbergh (1993) är det uppenbart att den fyrspråkiga utgåvan kommit till på så sätt att delen med engelska som källspråk först utökades med en svensk spalt. Denna del vändes varvid den svenska spalten alfabetiserades och flyttades längst till vänster; därigenom fick man en fyrspråkig ordbok med svenska som källspråk. Eftersom denna del står först i den fyrspråkiga utgåvan är det säkert många intet ont anande ordboksköpare och -användare i Sverige som tror att det var denna del som var den ursprungliga och som de andra delarna bygger på.

Att på det beskrivna sättet vända på den engelsk-fransk-tysk-svenska delen får inte sällan konsekvenser som blir katastrofala för korrektheten, en effekt som förstärks av det faktum att

det redan i den trespråkiga versionen fanns en del tveksamma eller rentav felaktiga uppgifter på den målspråkliga sidan. Vissa ordboksartiklar blir rent av obegripliga.⁷

mordbrännare, pyroman	incendiary	incendiaire	Brandstifter(m); durch Brandstiftung(f) verursacht
incendiary	incendiaire	Brandstifter(m); durch Brandstiftung(f) verursacht	mordbrännare, pyroman
person dömd till skyddstillsyn	probationer	stagiaire(m)	auf – Freigelassener(m); auf Probe(f) Eingestellter(m)
probation on – – officer probationer	liberté surveillée(f), mise(f) à l'épreuve; essai à l'épreuve, à l'essai contrôleur(m) judiciaire stagiaire(m)	Bewährung(f) auf – –beamter auf – Freigelassener(m); auf Probe(f) Eingestellter(m)	skyddstillsyn, övervakning dömd till skyddstillsyn övervakare person dömd till skyddstillsyn

Lindberg (1995)

Kommentar: substantivet *mordbrännare* kan aldrig återges med det adjektiviska *durch Brandstiftung verursacht*; felet kan förklaras med att *incendiary* både kan vara substantiv och adjektiv, så att de tyska motsvarigheterna utifrån engelskan är korrekta; i och med att enbart *mordbrännare* ges som svenskt lemma blir det fel i den tyska spalten. - Ett liknande fel uppstår under lemmat *person dömd till skyddstillsyn*. I delen med engelska som källspråk översätts *probationer* på följande sätt: 1. *auf - Freigelassener* (= *person dömd till skyddstillsyn*), tankstrecket står för *Bewährung* som måste kompletteras från föregående artikel med lemmat *probation*, 2. *auf Probe Eingestellter* (= *provanställd*); när sedan delen med engelska som källspråk utökades med en svensk spalt översattes *probationer* emellertid utan hänsyn till det som står i den tyska spalten enbart med *person dömd till skyddstillsyn*; genom att den fyrspråkiga delen med engelska som källspråk vänts så att den svenska spalten blir källspråk blir den på detta sätt tillkomna artikeln delvis obegriplig eftersom det är oklart vad tankstrecket i den tyska delen står för - i bästa fall tror en mindre väl insatt ordboksanvändare med utgångspunkt från alternativ 2 att *Probe* är det ord som skall kompletteras, men det är fel ord; *person dömd till skyddstillsyn* kan dessutom aldrig ha betydelsen *auf Probe Eingestellter*.

Strömberg (1997:5) gör i förordet anspråk på att oinskränkt kunna fungera som en multidirektionell ordbok: "[...] det finns ett behov av en grundläggande handelsordbok som hanterar flera språkriktningar samtidigt. [...] Uppslagsorden är på svenska. Med hjälp av

alfabetiska sökregister kan man från de övriga språken slå upp även i andra språkriktningar." Att förordet i detta avseende lovar för mycket framgår av diskussionen i avsnitten 8 och 9.

6. Krav att ställa

Insikten om att det i allmänhet inte är möjligt att i flerspråkiga juridiska och ekonomiska fackordböcker helt enkelt vända på ordboksartiklar leder till två frågor:

1. Vad skulle krävas för att verkligen göra sådana ordböcker funktionsdugliga?
2. Finns det en rimlig chans att realisera alla de krav som rimligen bör ställas?

Eftersom flerspråkiga fackordböcker kan förutsättas vara tänkta att fylla samma funktion som tvåspråkiga sådana, bara med den skillnaden att de fyller denna funktion för flera språkpar samtidigt, finns det anledning att inventera de mest relevanta kraven som i den metalexikografiska forskningen ställts på tvåspråkiga fackordböcker. I princip skall det, enligt vad jag kan se, inte råda någon skillnad mellan två- och flerspråkiga fackordböcker när det gäller att uppfylla vissa krav som skall säkerställa ordbokens funktionsduglighet. Frågan vilken möjlighet som finns att i en flerspråkig ordbok realisera dessa krav måste besvaras i anslutning till en sådan inventering.

Vad är det då som är väsentligt för innehållet i och utformningen av den i detta avseende avgörande mikrostrukturen i tvåspråkiga och därmed även flerspråkiga ekonomiska och juridiska fackordböcker? Här vill jag speciellt hänvisa till den av G.-R. de Groot i olika sammanhang publicerade listan över krav som skall ställas på tvåspråkiga juridiska fackordböcker (de Groot 1990:127f; de Groot 1999b:212-214; de Groot 2000:148-149), en lista som förtjänar särskild uppmärksamhet. Hade det varit en språkvetare eller metalexikograf som framfört dessa krav hade dessa eventuellt kunnat avfärdas som världsfrämmande humanisters teoretiska önskedrömmar, men här handlar det om en framstående rättskomparatist vars uppfattning om vad man i fråga om noggrannhet och innehållslig tillförlitlighet kan eller skall kräva av en juridisk fackordbok i högsta grad kan göra anspråk på att vara auktoritativ.

Inom den metalexikografiska litteraturen⁸ och i vissa hoppingivande exempel på den tvåspråkiga juridiska och ekonomiska facklexikografien⁹ har uppfattningen slagit igenom att juridiska och ekonomiska fackordböcker enbart blir funktionsdugliga om de inte bara ger en eller flera s.k. "ekvivalenter". Sådana "ekvivalenter" är i realiteten målspråkliga motsvarigheter vars "ekvivalens" (d.v.s. graden av kongruens med den källspråkliga termen) resp. tillämplighet i olika kontexter ordboksanvändaren får bedöma själv. Många metalexikografer är i stället överens om att de flesta ordboksanvändare är i behov av vägledning i form av kommentarer av olika slag.

Ett inom den metalexikografiska litteraturen livligt diskuterat problem är hur dessa kommentarer skall utformas med hänsyn till ordböckers eventuella syften (aktiva eller passiva ordböcker, översättningsordböcker, receptionsordböcker) och/eller med hänsyn till olika grupper av användare (som kan ha olika språklig och ämnesmässig kompetens). Werner (1999:1857-1866) tillhör de forskare som håller fast vid uppfattningen att fackordbäckers utformning bör anpassas efter respektive syfte och användargrupp, en uppfattning som även delas av Lindemann (2000:193f).

Mot dessa och andra forskares uppfattning vidhåller jag min redan 1985 framförda åsikt (se Rossenbeck 1987:278) att det är en fullständigt realistisk tanke att det inom ett och samma ämnesområde skall utarbetas flera olika ordböcker för så differentierade behov som

angetts ovan; framför allt gäller detta när språk som inte tillhör de stora världsspråken är inblandade. Ett annat skäl att avstå från en alltför nitisk anpassning efter skiftande syften och behov är att fackordböcker enligt Opitz (1983:173) skall vara "foolproof" (idiotsäkra). Bryr sig den genomsnittlige ordboksanvändaren överhuvudtaget om vem en ordbok är avsedd för och med vilken intensitet läser han eller hon utanförtexter där man kan få sådana upplysningar? Vem kan eller vill förhindra att en ordbok - kanske i brist på annan sådan - konsulteras av någon som tillhör en annan användargrupp än den ordboken egentligen är avsedd för? Vem bär ansvaret om fel användare begagnar sig av en ordbok - med oönskat resultat? Får då den stackars användaren skylla sig själv, medan ordboksförfattaren med hänvisning till förord eller användarvägledning tvår sina händer?

För att misslyckanden i samband med användandet av tvåspråkiga fackordböcker skall kunna minimeras krävde jag redan 1985 att man skulle göra "Nägel mit Köpfen", d.v.s. att man inte skulle nöja sig med halvmesyrier; i stället skulle man utarbeta ordböcker som tillgodoser så många syften och så många användargrupperns behov som möjligt (Rossenbeck 1987:278).¹⁰

Praktisk erfarenhet av undervisning i facköversättning och även mer formella användarundersökningar visar att mången användare av tvåspråkiga (och flerspråkiga) fackordböcker känner sig frustrerad när en ordbok inte erbjuder något annat än okommenterade motsvarigheter till lemmat och att många översättningsfel uppstår genom att användaren väljer fel eller olämpligt alternativ. Det som användarna efterlyser är upplysningar om eventuella motsvarigheters betydelse och användning, men inte bara det: kommentaren skall även omfatta lemmat (jfr. Rossenbeck 1987:278 samt Rossenbeck 1994:139f, med hänvisningar till tidigare litteratur). Uppfattningen att ordboksförfattarna bör även gå det sistnämnda kravet tillmötes (jfr. Rossenbeck 1987:278) börjar få en allt vidare spridning. Ferretti (1993:148) kräver att även lemmata skall kommenteras med hänvisning till att: "In der Praxis beginnt die Unsicherheit einer Übersetzung vielfach bereits in der Ausgangssprache." Kommentarlöst uppradade motsvarigheter till lemmata förutsätter att användaren i kraft av sin ämnesmässiga och språkliga kompetens har full insikt om deras betydelse och användning. Oftast kan dock ordboksanvändarna inte förutsättas vara experter med full ämnesmässig och språklig kompetens, utan de flesta torde kunna räknas till gruppen "semiexperter"¹¹.

Kommentarlösa "ekvivalenter" kan därför endast tjäna som "Gedächtnisstütze" (Rossenbeck 1987:276; de Groot 1990:127; de Groot 1999b:213), d.v.s. de kan hjälpa experters minne på traven, när det sviker. De kan därutöver utgöra uppslag utifrån vilka semiexperter m.fl. med stöd av andra hjälpmedel såsom enspråkiga uppslagsverk m.m. skall kunna försöka lista ut vilket alternativ som är det rätta eller kan komma i fråga som motsvarighet i en viss kontext. Detta är emellertid en i alla avseenden mycket tids- och resurskrävande process.

Av mikrostrukturen skall därför framgå all väsentlig information om både lemmats och föreslagna motsvarigheters betydelse och användning. Ur användarsynvinkel är det mer av teoretiskt än av praktiskt intresse huruvida sådan information är av språklig eller encyklopedisk natur, en fråga som på sistone diskuterats mycket i den metalexikografiska forskningen (jfr. Rossenbeck 1994 med hänvisningar till tidigare litteratur); det är till yttermera visso inte alltid lätt, ibland t.o.m. omöjligt att dra en klar skiljelinje mellan dessa två sorters information (jfr. Rossenbeck 1994:143-147; Bergenholtz/Kaufmann 1996:169; Bergenholtz 1996:734-743). För ordboksförfattaren kan det däremot vara viktigt att ta sig en grundlig

funderare över vad som skall betraktas som språklig resp. encyklopedisk information för att han eller hon skall kunna ge ordboksartiklarna en så väl genomtänkt och enhetlig struktur som möjligt.

Det säger sig nästan självt att informationen i mikrostrukturen skall ge en koncis beskrivning av begreppsintensionen. Därvid är det viktigt att det som är mest centralt för ett begrepps innehåll och utgör själva kärnan i ett *concept*, d.v.s. dess "*essentialia*", får en klar beskrivning. Men även det som kanske kan betraktas som mer perifert, d.v.s. begrepps innehållets "*accidentalialia*", bör tas med i så stor utsträckning som möjligt.¹² I fråga om *accidentalialia* kan det vara mycket viktigt att ta hänsyn till begreppsextensionen. Endast tillgången till både intensional och extensional information möjliggör en samlad bedömning av graden av kongruens eller inkongruens mellan ett lemma och en föreslagen motsvarighet. Om flera motsvarigheter föreslås, skall dessa förses med information som så långt som möjligt medger en klar differentiering. En samlad bedömning utifrån all sådan information är en förutsättning för att ordboks användaren skall kunna avgöra huruvida olika funktionella ekvivalenter - utifrån en given kontext! - är användbara eller ej.¹³ Funktionella ekvivalenter förutsätter dock att det åtminstone när det gäller ett *concepts* mest centrala *properties* råder kongruens.

Helst skall ordboks användaren emellertid inte lämnas ensam med information som ges på den käll- resp. den målspråkliga sidan var för sig. Mikrostrukturen skall i stället så långt som möjligt innehålla "komparatistiskt" upplagda analyser (Rossenbeck 1991: 43), d.v.s. de skall innehålla kontrastiva (i juridikens fall: rättskomparativa) analyser¹⁴ som fungerar som stöd vid bedömningen av användbarheten av olika målspråkliga motsvarigheter. Dessa analyser skall helst även göra ordboks användarna uppmärksamma på olika fällor som kan vara förknippade med valet av motsvarighet och/eller funktionell ekvivalent. Man får inte glömma att sådan information i förekommande fall även skall kompletteras med information av mer renodlat språklig karaktär, såsom förekomsten av synonymer (jfr. Ferretti 1993:149), deras användningsområden och eventuella stilistiska valör.

7. Några praktiska exempel

För att belysa hur viktigt det kan vara med en kontrastiv analys av just *accidentalialia* och att man tar hänsyn till ett begrepps extension skall det här ges två praktiska exempel från juridikens område.

När det gäller begreppen *våldtäkt* och *Vergewaltigung* kan man nog utgå från att själva kärnan i *concepts* i såväl svensk som tysk juridik uppvisar en långtgående kongruens. Men är det verkligen exakt samma rekvisita / *Tatbestandmerkmale* som gör att en handling skall rubriceras som *våldtäkt* resp. *Vergewaltigung*? Spelar det någon roll vem som utsätts för denna handling - man, kvinna, barn? Är offret ett barn: spelar då barnets ålder en viss roll? Har det någon betydelse om offret gör motstånd eller ej? Gör man i tysk lag samma skillnad som man i svensk lag gör mellan *våldtäkt* och *grov våldtäkt*, och vilka är i så fall respektive rekvisita?

Liknande problem aktualiseras när man betraktar begreppet *Nötigung*. Är *Nötigung* verkligen samma sak som *olaga hot* eller skall man som översättning hellre använda *olaga tvång*? Får *olaga tvång* - alltid eller enbart i vissa kontexter? - återges med *Nötigung*, eller måste kanske helt andra lösningar tillgripas?

Enbart fullfjädrade rättskomparatister som har svensk och tysk juridik som sina speci-

alområden torde på rak arm kunna svara på alla dessa frågor. Att kunna besvara dessa kan emellertid vara av stor betydelse för lösningen av konkreta översättningsproblem. De flesta ordboksanvändare är med största sannolikhet inte fullfjädrade rättskomparatister - sådana behöver väl knappast söka hjälp i en ordbok. Vanliga ordboksanvändare skulle förmodligen vara mycket tacksamma för att i den två- eller flerspråkiga juridiska fackordbok de anlitar få information rörande alla de ovannämnda frågorna för att besparas egna rättskomparativa studier som kräver stor sakkunskap och ofta är mycket tidsödande.

Visserligen är det befogat med den varning för alltför överdriven perfektionism som de Groot (1999a:21) i anslutning till Isaac Kisch (1973) uttalar med utgångspunkt från exemplet ty. *Ehe*, nederl. *huwelijk*, eng. *marriage* och fr. *mariage*, begrepp där visserligen överensstämmelsen i fråga om de mest centrala *properties* är mycket långtgående, men där det även finns inkongruenser i fråga om det man kan räkna till *accidentialia*. Man behöver dock ämnesmässigt inte gå särskilt långt för att upptäcka svårigheter i samband med termer som *samboförhållande* och *Zusammenleben unter eheähnlichen Formen*. Vilka yttre omständigheter skall egentligen råda enligt svensk resp. tysk lag för att ett sådant förhållande skall anses föreligga? Vilka rättigheter och skyldigheter har parterna i ett sådant förhållande? Vilken av termerna *samboförhållande*, *samboende* eller *samboende utan äktenskap* är den vedertagna juridiska termen i svenskt juridiskt språk? Är *Zusammenleben unter eheähnlichen Formen* den vedertagna juridiska termen i tyskan, eller är det *Ehe ohne Trauschein, nichtebeliche Lebensgemeinschaft* eller *wilde Ehe*? Handlar det månne om juridiskt vedertagna 'äkta' synonymer?¹⁵ Sådana frågor är inte långsökta - varje översättare av juridiska texter konfronteras jämt och ständigt med sådana problem.

Det räcker alltså inte med att ge en definition som enbart innebär en grov beskrivning av *concepts* bakom ett lemma och dess målspråkliga motsvarighet(er) på basis av minsta gemensamma nämnare ("the greatest common factor"; Munniksma 1974:V), d.v.s. en definition som måste vara tillräckligt grovmaskig för att den skall kunna täcka både käll- och målspråkliga termer. Inte heller räcker det med allmänt hållna påpekanden att det kan [!] förekomma intensionella eller extensionella skillnader, såsom Munniksma (1974:V) verkar antyda när han talar om olika "usage". Det är just här jobbet börjar, och jobbet är ordboks-författarens, inte ordboksanvändarens.

I flerspråkiga fackordböcker räcker det inte heller med att förse lemmat med en definition och att under motsvarigheterna på de olika målspråken bifoga samma definition översatt till de olika målspråken (ett förfarande som f.ö. används redan i Jungberg 1873, se exemplet ovan), i bästa fall utökad med en allmänt hållen varning för att det kan föreligga en viss skillnad. I förordet till *Law and Commercial Dictionary* (1985:IX) nämns lemmat *Notary public* som paradexempel på hur förtjänstfull denna ordbok är när det gäller att behandla skillnader mellan de olika rättssystemen:

"Due to the far-reaching influence of universal Latin, many concepts and institutions in the various legal systems have similar names, but have very different meanings and functions. Judges (juge) in France and notaries (Notar) in Germany have different powers and functions in these civil law countries than do judges and notaries in common law countries. As a result of including these terms in the substantive body of entries, it is now possible to compare elements in order to detect, understand, and respond to differences without being misled by their similar terminology."

Detta låter ju lovande, men när man sedan kontrollerar vad som verkligen står under lemmat *Notary public* hittar man följande:

• **Notary public** A public officer whose function it is to administer oaths; to attest and certify, by his hand and official seal, certain classes of documents, in order to give them credit and authenticity in foreign jurisdictions; to take acknowledgments of deeds and other conveyances, and certify the same; and to perform certain official acts, chiefly in commercial matters, such as the protesting of notes and bills, the noting of foreign drafts, and marine protests in cases of loss or damage. One who is authorized by the state or federal government to administer oaths, and to attest to the authenticity of signatures.

G. Notar *m.*

• Im angelsächsischen Rechtsbereich nimmt der Notar eine wesentlich weniger bedeutsame Stellung ein als in den Ländern des Zivilrechts. In England ist er eine Art Rechtsberater für Angelegenheiten des Außenhandels. Er hilft dem einzelnen Staatsbürger in den formellen Anforderungen des wirtschaftlichen und rechtlichen Verkehrs mit anderen Staaten, wie etwa in der Verifikation oder Notarisierung von Dokumenten. In den USA hat der notary public eine noch beschränktere Funktion: Er besitzt keinerlei juristische Kenntnisse, und seine Rolle besteht in der Abnahme von eidesstattlichen Erklärungen und der Notarisierung von Unterschriften.

S. notario *m.*, escribano *m.* público.

• En el sistema angloamericano el notario ocupa una posición abismalmente inferior a la que tendría en un país romanista. En Inglaterra, donde se lo llama public notary, se trata de una "conveniencia para exportación," facilitada al público en la eventualidad de casos internacionales. Solamente actúa cuando resulta ello necesario para satisfacer exigencias

formales extranjeras, como por ejemplo si un documento necesita certificación notarial para ser oponible en otro país. En Estados Unidos se lo llama notary public y tiene funciones más limitadas aún. Carece por lo general de conocimientos jurídicos especiales y el alcance de su competencia consiste en tomar declaraciones bajo juramento y en certificar firmas.

F. notaire *m.*

• Dans le système anglo-américain, le notaire occupe une position de beaucoup inférieure à celle qu'il occupe dans un pays de droit civil. En Angleterre, où on l'appelle notary public, il s'agit d'une "commodité pour l'exportation" pour aider le public dans l'hypothèse de causes internationales. Il intervient seulement lorsque cela est nécessaire pour satisfaire des exigences formelles étrangères, comme, par exemple, si un document a besoin de certification notariée pour être opposable dans d'autres pays. Aux Etats Unis, on l'appelle notary public et il exerce des fonctions encore plus limitées. En général, il ne possède pas de connaissances juridiques particulières et son champ de compétence consiste à recevoir des déclarations sous serment et à certifier des signatures.

I. notaio *m.*

• Nel sistema angloamericano, il notaio occupa una posizione di molto inferiore a quella che occupa in un paese di diritto civile. In Inghilterra, dove si chiama notary public, si tratta di una "convenienza per l'esportazione" per facilitare il pubblico nell'eventualità di cause internazionali. Interviene solamente quando è necessario per soddisfare requisiti formali stranieri come, per esempio, se un documento necessita una certificazione notarile per essere opponibile in altri paesi. Negli Stati Uniti, viene chiamato notary public ed esercita funzioni ancora più limitate. In generale, non possiede nessuna conoscenza giuridica particolare ed il suo campo di competenza consiste nel ricevere dichiarazioni giurate e certificare firme.

Law and Commercial Dictionary (1985)

För det första kan man konstatera att motsvarigheterna på de olika målspråken (*Notar*, *notario* etc.) - i motsats till det man med utgångspunkt från förordet kunnat förvänta sig - inte förekommer som självständiga lemmata och att dessa därför inte får någon egen definition. För det andra kan ordboken med utgångspunkt från att dess källspråk är engelska förmodas vara avsedd för i första hand användare med engelska som modersmål, d.v.s. användare som torde vara hemmastadda i det anglosaxiska rättssystemet. Dessa vet förmodligen vad en *notary public* är. Däremot vore det säkert inte ointressant för denna krets av användare att få veta vad en tysk *Notar*, en spansk *notario* eller *escribano público* (är dessa uttryck synonyma?), en fransk *notaire* eller en italiensk *notaio* till skillnad från en *notary public* har för uppgifter och rättigheter. Men därav intet i denna ordbok!

Att sådana analyser är speciellt viktiga när inkongruenser mellan käll- och målspråk i form av t.ex. 1:2-, 1:3-, 2:3- eller 2:1-relationer (etc.) föreligger, säger sig nästan självt. Som ett exempel kan nämnas de olika grader av sannolikhet med vilken en misstänkt kan tänkas ha begått ett brott, något som är av stor vikt i samband med en eventuell häktning. I svensk rätt finns två grader, nämligen *skäligen misstänkt* och *på sannolika skäl misstänkt*, medan man i tysk rätt skiljer mellan tre grader av sannolikhet: *begründeter Tatverdacht* - *hin-*

reichender Tatverdacht - dringender Tatverdacht. De flesta semiexperter som bevarat någon form av självkritik torde i ett sådant fall omedelbart ställa frågor som: Motsvaras *skäligen misstänkt* av *begründeter Tatverdacht*? Täcker *på sannolika skäl misstänkt* både *hinreichender Tatverdacht* och *dringender Tatverdacht*? Var ligger eventuella inkongruenser? Vilka alternativ kan under vilka omständigheter eventuellt användas som funktionella ekvivalenter?

Även från det ekonomiska området skulle man kunna anföra många exempel på knepiga fall där man endast med hjälp av ganska djupgående komparativa studier kan utröna var och i vilket avseende det finns begreppsmässiga inkongruenser som borde beaktas åtminstone i vissa kontexter. Det må räcka med ett exempel. I en svensk resultaträkning och i en tysk *Gewinn- und Verlustrechnung* får man inte okritiskt sätta likhetstecken mellan beteckningarna för den förmodligen mest intressanta posten, nämligen *resultat efter finansiella kostnader och intäkter* resp. *Ergebnis der gewöhnlichen Geschäftstätigkeit*, eftersom de s.k. bokslutsdispositionerna (överavskrivningar i syfte att av skattemässiga skäl påverka årets resultat) inte är inkluderade i *resultat efter finansiella kostnader och intäkter*, medan de är inkluderade i *Ergebnis der gewöhnlichen Geschäftstätigkeit*. En bra två- eller flerspråkig ekonomisk fackordbok borde upplysa om denna skillnad.

8. Krav och realitet

Exemplen ovan torde ha visat att det är tillräckligt svårt att genomföra jämförande analyser med avseende på begreppsmässiga skillnader och lämna all information om dessa i en tvåspråkig monodirektionell fackordbok. Det ter sig som en mycket svårare uppgift att genomföra och dokumentera sådana analyser för *flera* språk samtidigt, d.v.s. för en flerspråkig ordbok enligt modell 1. Förhållandena i en flerspråkig bidirektionell ordbok (modell 2) kompliceras därutöver på grund av att bl.a. samtliga fall där funktionella ekvivalenter använts som motsvarigheter skulle kräva särskilda kommentarer och lösningar eftersom sådana ordboksartiklar i allmänhet inte kan vändas utan problem. Alla dessa problem ackumuleras emellertid i en flerspråkig ordbok där alla inblandade språk samtidigt skall vara käll- och målspråk för varandra (modell 3). Vem eller vilka skulle ha kompetensen att i en uppsättning av t.ex. fyra, fem eller kanske ännu fler rättssystem jämföra alla med alla? Och även om man skulle kunna hitta personer med sådan kompetens: skulle de vara beredda att åta sig utarbetandet av en flerspråkig ordbok som fungerar multidirektionellt? Även om man skulle få tillfredsställande svar på dessa två frågor återstår den viktigaste frågan: skulle inte dokumentationen av resultaten av alla dessa komparatistiska efterforskningar göra en flerspråkig ordbok, modell 3, till ett alltför ohanterligt instrument?

Med tanke på alla dessa problem kan det inte förvåna att det inte verkar finnas flerspråkiga fackordböcker som uppfyller alla de ovannämnda kraven.¹⁶ Munniksma (1974:V, jfr citatet ovan) verkar vara medveten om problemen och gör tappra försök att lösa dem, dock med inte helt tillfredsställande resultat. Appleby (1984) däremot nöjer sig med att utfärda en allmän varning. Båda skiljer sig ändå i och med detta på ett positivt sätt från andra ordböcker som Lindberg (1995) och Strömberg (1997).

Helt förkastligt är det sätt på vilket Strömberg (1997) rättfärdigar förfarandet att ge en anhopning av okommenterade motsvarigheter till ett lemma (ofta mellan tio och femton sådana, ibland ännu fler, för bara ett målspråk), detta i en fyrspråkig ordbok som gör anspråk på att fungera enligt modell 3:

”Handelsordboken är att betrakta som en terminologilista. Den är därför i första hand avsedd för dem som har en allmän förmåga att uttrycka sig på målspråket. Det anges till exempel inga förklaringar till de betydelsevarianter som kan förekomma bland översättningarna. Endast i begränsad utsträckning anges det närmare vilket ämnesområde en viss term tillhör. Härigenom lämpar sig boken i synnerhet för den som vid översättning och korrespondens snabbt behöver finna korrekt fackterm, och som själv har förmågan att göra ett riktigt val mellan alternativa termer. I detta avseende kan handelsordboken närmast jämföras med en synonymordbok.” (Strömberg 1997:5)

Författarna av Strömberg (1997) vänder sig med sin ordbok till såväl människor från ”af-färlivet” och ”statlig och kommunal förvaltning” som ”lärare och studerande vid högskolor” (Strömberg 1997:5). Är alla eller åtminstone de flesta som ingår i dessa målgrupper verkligen sådana fullärda supermän och superkvinnor att de utan vidare kan göra sådana bedömningar som de ovannämnda? Det vore intressant att genomföra ett test med en panel av representanter för dessa målgrupper, gärna kompletterad med professionella översättare, för att pröva om alla dessa i ordboken ”snabbt” kan finna ”korrekt fackterm”. Det skulle redan vara en stor prestation om de bara i fråga om det språkpar de är specialiserade på kunde sortera bort alla ovidkommande eller rent av felaktiga förslag; om de sedan alltid skulle lyckas välja det korrekta alternativet (förutsatt att det överhuvudtaget finns ett sådant) skulle detta vara en stor överraskning.

9. Ett makrostrukturellt problem

Här skall ett makrostrukturellt problem diskuteras som i hög grad påverkar användbarheten av flerspråkiga fackordböcker. Detta problem, som har (eller borde ha) långtgående konsekvenser även för mikrostrukturen, aktualiseras genom den praxis som tillämpas av Munniksma (1974), Appleby (1984) och Lindberg (1995), nämligen att flera lemmata står som rubrik för en och samma ordboksartikel. Ingen av de nämnda ordböckerna ger någon som helst förklaring till denna praxis, och användaren får inte heller någon vägledning i hur ordboksartiklar med flera lemmata skall hanteras.

Hos Munniksma (1974) finns det åtminstone en mediostuktur som tillåter vissa slutsatser om hur det hela är menat. Alla lemmata som uppradas på andra eller tredje (etc.) plats är även lemmatiserade i alfabetisk ordning, med hänvisning till det lemma där de behandlas. Av begreppsdefinitionerna Munniksma ger på många ställen kan man dra slutsatsen att dessa uppradade lemmata skall betraktas som mer eller mindre likaberättigade synonymer. Appleby (1984) verkar även han rada upp synonymer, ordboksanvändaren får emellertid inte något stöd i hanteringen av dessa i form av definitioner, betydelseskiljande kommentarer el. dyl. Hos Lindberg (1995) är det dock ofta fullständigt oklart vilket förhållande som råder mellan de uppradade lemmata. Skall dessa uppfattas som heteronymer? Eller som synonymer? Eller som hyperonymer eller hyponymer? Eller handlar det om uttryck som innehållsligt på ett eller annat sätt är besläktade med varandra? Enligt vilka principer har de sammanställts? Inte ens fullfjädrade experter på vederbörande område, än mindre semi-expertter, torde ha förmågan att i varje enskilt fall utan anlitande av andra hjälpmedel avgöra vilket svar på dessa frågor som är det rätta, vare sig det gäller de lemmatiserade lexikaliska enheterna eller de kommentarlöst uppradade motsvarigheter som ges på de olika målsprå-

ken. Saken kompliceras avsevärt i framför allt Appleby (1984), men även i Lindberg (1995) genom att antalet målspråkliga motsvarigheter kan variera kraftigt i förhållande till antalet lemmata. Vilka av de angivna motsvarigheterna skall anses motsvara respektive lemma? Kan alla lemmata kombineras fritt med alla motsvarigheter eller finns det begränsningar i detta avseende?

Vilka komplikationer eller rentav vilken förvirring som beskrivna praxis kan ge upphov till visar t.ex. den ordboksartikel som man i Lindberg (1995) i delen med svenskt källspråk hittar under lemmat *avgift* resp. i delen med tyskt källspråk under lemmat *Gebühren*.

avgift, tjänstgöring, skyldighet	duty	devoir(m), obligation(f); fonction(f), service(m), commandé; droit(m), impôt(m), taxe(f) droits de donane	Pflicht(f); Aufgabe(f); Abgabe(f)
tullavgift	customs-		Zollgebühr

Gebühren(f), Abgaben(n); Beitrag(m)	(hamn)avgift, tull	dues	dû(m), droits(m), frais(m), redevance(f)
--	--------------------	------	---

Lindberg (1995)

För det första kan man ju undra vad *avgift*, *tjänstgöring* och *skyldighet* har med varandra att göra, men förklaringen är att det handlar om översättningar av *duty*, d.v.s. att tre svenska ord som är tänkbara som motsvarigheter till *duty* utan vidare radas upp som lemmata. Använder man dock denna del av Lindberg (1995), som det uppenbarligen är avsett, såsom en svensk-tysk ordbok kan man som mindre välinsatt ordboksanvändare förledas tro att *avgift* motsvaras av *Pflicht*, eftersom båda är tryckta i fet stil och *Pflicht* står som första motsvarighet på den tyska sidan. För det andra kan man undra hur det egentligen förhåller sig med *avgift* kontra *Abgabe* - är det möjligt att sätta likhetstecken mellan dessa två? Och finns det, för det tredje, någon förklaring till att *avgift* i sammansättningen *tullavgift* återges med *Gebühr*? Varför hittar man i Lindberg (1995), bredvid själva lemmat *Gebühren*, även *Abgaben* och *Beitrag* - är dessa att betrakta som synonymer? Får *Beitrag* återges genom *tull*? Kan man sätta likhetstecken mellan *Abgaben* och *tull*?

Det kan vara intressant att jämföra med artiklarna *avgift* och *tullavgift* i Strömberg (1997).

avgift *Ex* fee, payment, premium, remittance, toll, benefit, charge, commission, compensation, indemnity, refund, settlement *Ty* Abgabe [f], Ausgabe [f], Auslage [f], Auszahlung [f], Bezahlung [f], Einzahlung [f], Gebühr [f], Umlage [f], Entgelt [n], Remittanz [f] *Fj* maksu

tullavgift *Ex* clearance charge, customs duty, rate of duty, tariff rate *Ty* Eingangsgebühr [f], Maut [f], Sustgeld [n], Zollabgabe [f], Zollgebühr [f], Zolgeld [n] *Fj* tullmaksu

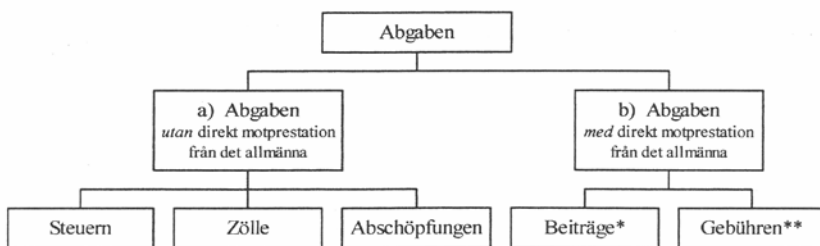
Strömberg (1997)

Jag kan faktiskt inte föreställa mig i vilken kontext man skulle kunna översätta *avgift* med *Ausgabe*, *Auslage*, *Auszahlung*, *Bezahlung*, *Einzahlung*, *Remittanz* (ordboken ger ju inte heller

någon vägledning i denna fråga; *Remittanz* kan jag överhuvudtaget inte belägga), så dessa alternativ får lämnas därhän. *Entgelt*, som också föreslås, har en ganska allmän betydelse, ung. *ersättning*; det finns förmodligen kontexter - men vilka? - där detta ord är användbart som översättning av *avgift*. *Umlage* är kanske tänkbart i ganska speciella sammanhang; *Umlage* är den del av en grups gemensamma kostnad som slås ut på den enskilde i gruppen i förhållande till i vilken grad han eller hon kan tänkas ha förorsakat kostnaden (för t.ex. sophämtning, vatten, uppvärmning, belysning etc. i ett flerfamiljshus). Återstår *Abgabe* och *Gebühr*.

Om man vidare jämför artikeln *tullavgift* i Strömberg (1997) hittar man *Sustgeld* som jag inte kan belägga alls. *Eingangsgebühr* verkar vara en ovidkommande översättning, medan *Maut* är en speciell tull, nämligen *vägtull*; återstår *Zollabgabe*, *Zollgebühr*, *Zollgeld*.

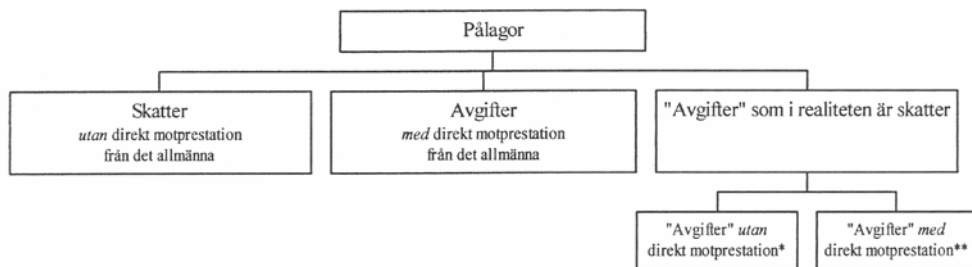
Det gäller alltså för det första att reda ut i vilket förhållande framför allt *Gebühr/en/* och *Abgabe* står till varandra, och för det andra, om *avgift* kan översättas med dessa två ord, för det tredje, om *Abgabe* kan översättas med *avgift*.

* *Beiträge* betalas även om man inte har för avsikt att ta direkt motprestation från det allmänna i anspråk (t.ex. *Anliegerbeiträge* - tomtägarna betalar var sin del av kostnaden för byggandet av gata inkl. indragning av alla ledningar oavsett om man tänker bebygga tomten eller inte) eller om det inte är säkert att man behöver ta motprestation i anspråk (t. ex. *Sozialbeiträge* - sociala avgifter).

** *Gebühren* betalas för en direkt motprestation från det allmänna (t. ex. ersättning för utfärdande av pass).

Källa: Gabler Wirtschaftslexikon. Wiesbaden 14. Aufl. 1997.

* T. ex. arbetsgivaravgift

** T. ex. avgift för körkort eller pass; dock är intäkten högre än motprestationens värde.

Källa: Nationalencyklopedin, 1989 - 1996

Detta innebär samtidigt att *Abgabe* och *avgift* i juridiska och ekonomiska sammanhang är att betrakta som *false friends*; både *Beiträge* och *Gebühren* måste nog återges med den funktionella ekvivalenten *avgifter*, eftersom man uppenbarligen på svenska inte på samma sätt som i tyskan skiljer mellan dessa två former av pålagor; etc. etc.

Det är sådan information som gör en fackordbok till en funktionsduglig hjälpreda. Utifrån sådan information kan ordboksanvändaren förhoppningsvis avgöra i vilken kontext (och eventuellt: i vilka sammansättningar) de olika alternativen kan komma ifråga. För att knyta an till exemplet *tullavgift*: denna erläggs vid import eller export av en vara; det handlar emellertid inte om en *avgift* i egentlig bemärkelse eftersom det inte utgår någon motprestation; *tullar* betraktas i Sverige som en speciell form av *skatt*, precis som man i Tyskland betraktar *Zölle* som en speciell form av *Steuer*. *Zollabgabe* är med utgångspunkt från allt detta en tänkbar sammansättning, men jag kan inte belägga den; *Zollgebühr* däremot är att betrakta som ett motsägelsefullt uttryck - *Zölle* är inga *Gebühren*, men sammansättningar följer inte alltid den logik som man egentligen förväntar sig med utgångspunkt från beståndsdelarnas betydelse.¹⁷ Jag tror mig visserligen ha hört uttrycket, men kan inte belägga det heller, och det tycks i vilket fall inte vara facktermen. *Zollgeld* torde vara ett rent påhitt.

Information av det slag som efterlyses här torde dessutom utgöra ett effektivt hinder mot att allehanda fantasiprodukter vinner insteg i ordboken. Då skulle nämligen ordboks-författarna tvingas att verkligen tänka igenom sina förslag till "ekvivalenter", sortera bort ovidkommande alternativ etc.

Åter till de problem som uppstår genom att flera lemmata behandlas i en och samma ordboksartikel. Medan man i Appleby (1984) åtminstone har en chans att hitta fram till de olika uttryck som är lemmatiserade på andra eller tredje (osv.) plats, genom att man slår i det engelska registret, är man hos Lindberg (1995) helt och hållet hänvisad till sin egen intuition när man letar efter ett lemma som inte finns i den alfabetiska ordningen och som man förmodar att det gömmer sig någon annanstans. Men vem har tid och lust att gissa sig fram till rätt ställe? Än värre är att Lindberg (1995) under olika lemmata ger andra lemmata som enbart står i ett mer eller mindre löst eller dunkelt sammanhang med det alfabetiserade lemmat. Även här lämnas ordboksanvändarna helt utan mediostrukturell hjälp. Vilken ordboksanvändare som t.ex. vill slå upp *avdrag* eller *traktamente* skulle gå raka vägen till lemmat *underbåll*? Gemensam nämnare är förstås även här ett engelskt lemma; alla tre svenska ord är översättningar av eng. *allowance*. Redan i Lindbergh (1993) finns mängder av sådana svårupptäckta lemmata, men i förordet påstås det ändå: "The concept of this dictionary is simple - to provide, by the shortest possible route, the precise legal term sought." (Lindbergh 1993:VII) Hur kort är vägen egentligen när man t.o.m. har svårt att hitta många lemmata man vill slå upp?

10. Sammanfattning och utblick

När man betänker hur många flerspråkiga fackordböcker inom juridik och ekonomi ser ut i dag är man benägen att besvara den fråga som ställs i rubriken till denna artikel med att sådana ordböcker är mer till skada än till nytta. Med största sannolikhet kommer det att förbli så inom överskådlig framtid, när man betänker hur stora och komplexa de problem den flerspråkiga facklexikografen ställs inför är.

Flerspråkiga fackordböcker som skall användas monodirektionellt (modell 1) torde vara

relativt "oskyldiga", om de är en kompilation av flera monodirektionella ordböcker som innehåller all den information som gör att de blir funktionsdugliga. Men sådana modesta och samtidigt anspråksfulla ordböcker tycks inte finnas i realiteten.

Däremot är fackordböcker som påstår sig kunna fungera bidirektionellt (modell 2) p.g.a. begreppsmässiga inkongruenser samt förekomsten av kulturspecifika uttryck utan motsvarighet på ett eller flera målspråk att betrakta som mycket farligare instrument.

Farligast av alla är emellertid fackordböcker som utger sig för att kunna fungera multidirektionellt (modell 3) och som inte innehåller något annat än okommenterade motsvarigheter på målspråken. Begreppsmässiga inkongruenser mellan lexikaliska enheter i språk A och språk B kan vara av helt annat slag än de mellan A och C eller mellan A och D, och de kan bli ännu större om man går från B till C eller C till D. Effekten av en sådan "rundgång" från språk till språk kan i värsta fall likna resultatet av en barnlek som på tyska heter "*Stille Post*". Leken går ut på att ett barn viskar något i örat på ett annat barn, detta barn viskar det han eller hon tror sig ha uppfattat i örat på nästa barn o.s.v., och sista barnet i kedjan får säga högt vad han eller hon uppfattat. Detta brukar sällan överensstämma med det som sagts först, ju fler barn det är i kedjan desto större brukar avvikelsen bli. Budskapet har under resans gång för det mesta vanställts intill oigenkännlighet - och alla får sig till slut ett gott skratt. Att inbjuda till skratt kan dock aldrig vara en ordboks - minst av allt en juridisk eller ekonomisk fackordboks - primära syfte.

Kanske kommer det i framtiden p.g.a. den allmänna globaliseringen att bli något lättare att utarbeta flerspråkiga ekonomiska och juridiska fackordböcker. När det gäller europeiska språk som används i EU-sammanhang kommer framför allt EU:s strävan efter att det i medlemsländerna på så många områden som möjligt skall gälla enhetliga lagar, förordningar och regler att underlätta för författare av både tvåspråkiga och flerspråkiga fackordböcker.

En viss tendens till en sådan utveckling har under 1990-talet kunnat skönjas när det t.ex. gäller tysk-svensk ekonomisk facklexikografi. En del tidigare svårlösta terminologiska översättningsproblem har funnit sin lösning p.g.a. att Sverige, i och med att landet blivit EU-medlem, anpassat sig till EU-normer. Jag vill här endast nämna ett exempel från det tidigare (och delvis fortfarande) mycket problematiska området *redovisning*: helt plötsligt fanns det - i och med att svenska redovisningsföreskrifter 'europeiserades' - en svensk motsvarighet till den tidigare svåröversatta termen *Kapitalrücklage*, nämligen *överkursfond*. Och utvecklingen på detta område kommer att fortskrida. Det utarbetas internationella *standards* som företag som t.ex. vill börsintroducera sina aktier i New York tvingas rätta sig efter, och därmed försvinner en del terminologiska problem.

Alla problem kommer dock inte att lösas i ett slag. Det finns t.ex. en hel del EU-direktiv som inte är bindande utan enbart har karaktären av rekommendation, något som öppnar för nationella regler, vilket i sin tur kan leda till att gamla språkliga problem består eller nya skapas. Subsidiaritetsprincipens kraft även i språkligt hänseende skall inte underskattas. Därför torde lexikograferna och översättarna även i fortsättningen konfronteras med många problem.

Även om det sålunda finns tendenser som verkar kunna underlätta utarbetandet av flerspråkiga fackordböcker i framtiden ter det sig f.n. inte särskilt meningsfullt att satsa krafter och medel på sådana projekt: "Meertaalige woordenboeken zijn veelal een riskante vertaalhulp en verdienen geen prioriteit." (de Groot 2000:19)

Utsikterna att lyckas är i vilket fall mycket begränsade, medan risken att misslyckas är

desto större. Det verkar i dag vara betydligt mer rationellt att satsa resurserna på monodirektionella tvåspråkiga fackordböcker som verkligen fungerar än på flerspråkiga som kanske vållar fler problem än de löser.

Detta befriar emellertid inte metalexikograferna från ansvaret att syssla med frågor rörande flerspråkig facklexikografi, ett område som har både teoretiskt och praktiskt intresse. Flerspråkiga fackordböcker avseende brokiga *social sciences* kommer förmodligen att utarbetas även i framtiden, hur mycket det än varnas för att ge sig i kast med sådana projekt eller att som ordboksanvändare befatta sig med sådana ordböcker. Metalexikografernas uppgift är då att upplysa, förklara, råda och förhindra det värsta. Men hur är utsikterna att metalexikografisk verksamhet verkligen får önskad effekt?

När man ser sådana produkter som Lindberg (1995) och Strömberg (1997), undrar man som metalexikograf ibland vad man egentligen håller på med. I mitten av 1970-talet handlade det vid den interlingvala facklexikografins problem om ett område som nästan liknade *tabula rasa*. Det är förstås alltid en tacksam uppgift och en förmån att i sin forskning få bryta ny mark.¹⁸ Det fanns emellertid även ett annat skäl som fick en satsning på detta forskningsområde att framstå som särskilt lockande. Sådan forskning tedde sig i högsta grad matnyttig; historisk forskning, ordbokskritik och teoribildning verkade kunna bidra till att i positiv riktning påverka och utveckla lexikografisk praxis. Med andra ord: förhoppningen var att kunna bidra till bättre ordböcker genom att ge ordboksarbetet en vetenskaplig grund. Nu skall det inte förnekas att metalexikografisk forskning haft en mycket positiv effekt när det gäller vissa projekt inom både den mono- och den bilingvala lexikografien, och det finns exempel på tvåspråkiga fackordböcker som står i tacksamhetens skuld till metalexikografisk forskning. Ser man emellertid produkter som Strömberg (1997) och Lindberg (1995) börjar man undra om metalexikografisk forskning - om inte bland ordboksförfattare så dock åtminstone i förlagsvärlden - någonsin skall kunna få ett sådant genomslag att vi i framtiden besparas oanvändbara eller rent av farliga ordböcker. Jag är ganska pessimistisk på den punkten.

När det gäller flerspråkiga fackordböcker inom juridik och ekonomi återstår väl än så länge inget annat än att upprepa varningen: "Mehrsprachige FWB [= Fachwörterbücher] dürften also grundsätzlich nur mit Vorsicht zu genießen sein" (Rossenbeck 1991:50). Lundmark (1999) uttrycker sig något tydligare: "Mehrsprachige Rechtswörterbücher wie das 'Law and Commercial Dictionary in Five Languages' schaffen [...] irreführende Erwartungshaltungen, weil sie die Unterschiede in den verschiedenen Rechtsordnungen unterschätzen." (Lundmark 1999:63). R.-G. de Groot är ännu hårdare i sitt omdöme: "Die Qualität mehrsprachiger juristischer Wörterbücher ist meistens dermaßen schlecht, daß es wichtig ist, vor der wahllosen Benutzung dieser Hilfsmittel zu warnen." (de Groot 1999b:214)

¹ Detta verkar dock vara en sanning som ska tas med en nypa salt. Goffin (1972:250f) påpekar att tekniska terminologiers lexikaliska struktur kan vara olika i olika språk, fast de refererar till samma extralingvistiska realitet.

² "[...] the difficulties connected with the construction of a dictionary in which equivalent lexical units of more than two languages would be coordinated [...] grow so rapidly with the number of languages that it is simply not worth while to undertake such work." (Zgusta 1971:297) - "Wenn man bedenkt, daß z.B. ein englisch-deutscher Band eines Wörterbuches nicht einfach die 'umgedrehte' Fassung des entsprechenden deutsch-englischen Bandes sein kann, wird einem klar, daß sich z.B. bei einem sechssprachigen Wörterbuch die Schwierigkeiten der Darstellung allgemeinsprachlichen Wortschatzes derart häufen, daß eine brauchbare Wortschatzbeschreibung nicht möglich ist [...]" (Haensch 1991:2924).

³ Som ett exempel avseende den ekonomiska terminologin kan man nämna den tyska skattetermen *Gewerbsteuer*; en sådan skatt finns inte i Sverige varför det i modern svenska inte finns någon term för denna företeelse. Ett annat

- exempel är den svenska juridiska termen *anhålla* (*ngn som är misstänkt för brott*) som inte har någon motsvarighet i tyskan, jfr. Rossenbeck (1994:144-148).
- ⁴ Begreppet *neologism* som hjälpmedel i sådana fall och den därmed förknippade problematiken diskuteras av de Groot 1990:125, de Groot 1999a:30-35, de Groot 1999b:209-211, de Groot 2000:140-144.
- ⁵ Det finns emellertid inte så få tvåspråkiga ordböcker (jfr. Rossenbeck 1977:82 och Rossenbeck 1989:232-234) och även flerspråkiga ordböcker (t.ex. Lindberg 1995) som utan skrupler bryter mot principen att i sådana fall inte vända på ordboksartiklar.
- ⁶ Anledningen till att det även finns ett register över källspråkliga uttryck förklaras nedan i avsnitt 9.
- ⁷ På titelbladets baksida riktar Lindberg "[...] ett särskilt tack till sina medöversättare [...] som stått för den tyska respektive franska delen av denna ordbok." Det verkar som om han inte haft någon kontroll alls över åtminstone den tyska delen (hur det förhåller sig med den franska delen har jag inte fördjupat mig i). Ansvar är ändå hans – det är under hans och ingen annans namn som ordboken säljs, katalogiseras och citeras.
- ⁸ Förutom de Groots arbeten se även t.ex. Rossenbeck (1987), Šarčević (1988), Šarčević (1990), Rossenbeck (1991), Rossenbeck (1994), Bergenholtz/Tarp 1994, Nielsen (1994), Bergenholtz (1996), Lindemann (2000). Tyvärr hade jag vid utarbetandet av denna artikel inte tillgång till Stepnikowska (1998).
- ⁹ Som positivt exempel brukar bl.a. nämnas Dietl/Lorenz' engelsk-tyska/tysk-engelska *Wörterbuch für Recht Wirtschaft und Politik* (olika upplagor sedan 1964), se Rossenbeck 1994:149; Lundmark 1999:63.
- ¹⁰ Även Bergenholtz (1996:748f) förordar utarbetandet av multifunktionella ordböcker: "Daß man für jede Benutzergruppe ein eigenes Nachschlagewerk sich wünschen könnte, liegt auf der Hand. Es ist m.E. jedoch weder machbar noch erforderlich, dies zu tun, indem man bis zu einem gewissen Grad polyfunktionale Nachschlagewerke erstellen kann, die mehrere Funktionen gleichzeitig erfüllen können."
- ¹¹ Det vackra och lätthanterliga uttrycket "Semiexperte" används av Bergenholtz/Kaufmann (1996:169); själv hade jag tidigare använt uttryck som "fachlich nicht voll informierter Fachwörterbuchbenutzer" (Rossenbeck 1991:43) o.dyl.
- ¹² Jag anslutar mig här till Šarčević (1988:310) som å sin sida refererar till den av Internationales Institut für Rechts- und Verwaltungssprache i Berlin utgivna serien av glossarer där man i beskrivningen av *concepts* skiljer mellan *essentialia* och *accidentalialia*. R. Sacco (2000:128) gör – i anslutning till J. Vanderlinden (1995) – med avseende på juridiska termer en liknande distinktion mellan *concept*, d.v.s. själva kärnan i ett begreppsinnehåll som kan vara gemensam för juridiska begrepp inom olika juridiska system, och *rules*, som i lägre eller högre grad kan variera mellan olika juridiska system.
- ¹³ "[...] nicht alle Begriffsmerkmale sind in allen Kontexten von gleicher Dignität, weshalb Gleichsetzung in manchen Kontexten möglich sein kann, in anderen jedoch nicht." (Rossenbeck 1987:279).
- ¹⁴ "Die Übersetzung juristischer Terminologie ist [...] im wesentlichen Rechtsvergleichung." (de Groot 1999b:205)
- ¹⁵ Se motsvarande jämförelse mellan tyskan och italienskan hos Arntz (1999:195f)!
- ¹⁶ Andra krav som bör ställas på fackordböcker, såsom att de skall ta hänsyn till fackspråklig fraseologi eller att de skall innehålla (helst autentiska) exempel på användandet av lexikaliska enheter på såväl käll- som målspråk, innebär ytterligare komplikationer när det gäller utarbetandet av flerspråkiga fackordböcker. Dessa problem kan inte behandlas här.
- ¹⁷ Som ett exempel kunde nämnas en i tyska resultaträkningar viktig term, *Umsatzerlöse*. Denna term hänför sig till en räkenskapsperiod, medan simplex *Erlös* (i motsats till *Ertrag*) inte hänför sig till en viss period. – Hur viktigt det är att även sammansättningar i så stor utsträckning som möjligt behandlas som lemmata visas även av exemplet *arbeitsgivaravgift* som skall återges med *Lohnsummensteuer*!].
- ¹⁸ "Die allmählich zunehmende Einbeziehung der Fachlexikographie in den Gegenstandsbereich der Metalexikographie kann als eines der wesentlichen Charakteristika der lexikographietheoretischen Diskussion und ihrer neueren Entwicklung seit Ende der 80er Jahre gelten [...]. Wenn festgestellt wurde, daß sich das theoretische Interesse an der Fachlexikographie seit Ende der 80er Jahre erheblich verstärkt hat, dann heißt das nicht, daß nicht bereits früher nützliche Beiträge zur Fachlexikographie erschienen [...] sind." (Bergenholtz/Kromann/Wiegand 1999:1890).

Litteratur

Jag tackar docent Gunnar Magnusson i Stockholm för konstruktiva synpunkter på denna artikel.

a. Ordböcker

Appleby 1984 = Barry Léon Appleby: Elsevier's Dictionary of Commercial Terms and Phrases in five Languages. English, German, Spanish, French and Swedish. Amsterdam etc. 1984.

Jungberg 1873 = C. G. Jungberg: Handels-Lexikon på fyra språk. Innehållande de tekniska

- benämningar som förekomma i handeln, sjöfarten, manufakturväsendet, lagfarenheten, etc. Stockholm 1873.
- Law and Commercial Dictionary 1985 = Law and Commercial Dictionary in Five Languages. Definitions of the Legal and Commercial Terms and Phrases of American, English, and Civil Law Jurisdictions. English to German, Spanish, French, Italian. München - Paris - St. Paul, Minnesota 1985.
- Lindberg 1995 = Ernst Lindberg: Fyrspråkig juridisk ordbok. International Law Dictionary [...]. Borås 1995.
- Lindbergh 1993 = Ernest [sic!] Lindbergh [sic!]: International Law Dictionary. Deventer 1993.
- Munniksma 1974 = F. Munniksma: International Business Dictionary in nine languages. English. Esperanto [...]. Deventer 1974.
- Rådahl/Rådahl/Helzel 1971 = Gunnel Rådahl, Stig Rådahl, Franz Helzel: Handelslexikon med förklaringar och översättningar till engelska, tyska franska och spanska. 1971.
- Strömberg 1997 = Strömbergs Handelsordbok. Svenska. Engelska. Tyska. Finska. Vällingby 1997 (Denna utgåva är en svensk licensutgåva av den i Finland producerade Schildts Handelsordbok. [Esbo] 1997).

b. Övrig litteratur

- Arntz 1999 = Reiner Arntz: Rechtsvergleichung und Kontrastive Terminologiearbeit: Möglichkeiten und Grenzen interdisziplinären Arbeitens. I: Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache (Forum für Fachsprachen-Forschung, 54). Hg. v. Peter Sandrini. Tübingen 1999, 185-201.
- Bergenholtz 1996 = Grundfragen der Fachlexikographie. I: Euralex '96. Proceedings I-II. Papers submitted to the Seventh EURALEX International Congress on Lexicography in Göteborg, Sweden. Ed. by Martin Gellerstam et al. Göteborg 1996, Part II, 731-758.
- Bergenholtz/Kaufmann 1996 = Henning Bergenholtz, Uwe Kaufmann: Enzyklopädische Informationen in Wörterbüchern. I: Semantik, Lexikographie und Computeranwendungen (Sprache und Information, 33). Hg. v. Nico Weber. Tübingen 1996, 167-182.
- Bergenholtz/Kromann/Wiegand 1999 = Henning Bergenholtz, Hans-Peder Kromann, Herbert Ernst Wiegand: Die Berücksichtigung der Fachlexikographie in der neueren Wörterbuch- und Fachsprachenforschung: eine sachliche und bibliographische Übersicht. I: Fachsprachen. Languages for Special Purposes. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft [...]. Hg. v. Lothar Hoffmann u.a. (= Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft Bd. 14). 2. Halbband. Berlin etc. 1999, 1889-1909.
- Bergenholtz/Tarp 1994 = Manual i fagleksikografi. Udarbejdelse av fagordbøger - problemer og løsningsforslag. Med bidrag af Grete Duvå [...]. Herning 1994.
- Ferretti 1993 = Vittorio Ferretti: Ein lexikalisches Konzept für mehrsprachige Fachwörterbücher. I: Lebende Sprachen 38, 1993, 147-150.
- Földi 1982 = A Multilingual Dictionary of Economics. I: The CONTA Conference. Proceedings of the Conference on Conceptual and Terminological Analysis in the Social Sciences held at the Zentrum für Interdisziplinäre Forschung (ZIF), Bielefeld, FRG, May 24-27, 1981. Ed. by Fred W. Riggs. Frankfurt 1982, 154-167.

- Goffin 1972 = Roger Goffin: Structures lexicales, terminologies techniques et glossaires contextuels multilingues. I: *Meta* 18, 1973, 237-253.
- de Groot 1990 = Gerard-René de Groot: Die relative Äquivalenz juristischer Begriffe und deren Folge für mehrsprachige juristische Wörterbücher. I: *Translation and Meaning. Proceedings of the Maastricht Session of the 1990 Maastricht-Lódz Duo Colloquium* [...], 4-6 January 1990. Part 1. Ed. by Marcel Thelen and Barbara Lewandowska-Tomaszczyk. Maastricht 1990, 122-128.
- de Groot 1999a = Gerard-René de Groot: Das Übersetzen juristischer Terminologie. I: *Recht und Übersetzen*. Hg. v. Gerard-René de Groot und Reiner Schulze. Baden-Baden 1999, 11-46.
- de Groot 1999b = Gerard-René de Groot: Zweisprachige juristische Wörterbücher. I: *Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache* (Forum für Fachsprachen-Forschung, 54). Hg. v. Peter Sandrini. Tübingen 1999, 203-227.
- de Groot 2000 = Gerard-René de Groot: *Translating Legal Information*. I: *Übersetzung im Recht. Translation in Law* (Ars Interpretandi, 5). Hg. v. Giuseppe Zaccaria. Münster 2000, 131-149.
- de Groot/van Laer 2000 = G. R. de Groot, C. J. P. van Laer: Juridische woordenboeken binnen de Europese Unie. I: *De Juridische Bibliothecaris* 21:2, 2000, 17-32.
- Haensch 1991 = Günther Haensch, Die mehrsprachigen Wörterbücher und ihre Probleme. I: *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie* [...] (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, 5). Hg. v. Franz Josef Hausmann u.a. Bd. 3. Berlin etc. 1991, 2909-2937.
- Kisch 1973 = Isaac Kisch: *Droit comparé et terminologie juridique*. I: Mario Rotondi (ed.): *Inchieste di diritto comparato*. Padua etc. 1973, 407ff.
- Kromann 1986 = Hans-Peder Kromann: Die zweisprachige Lexikographie: ein Stiefkind der Germanisten. I: *Kontroversen, alte und neue. Akten des VII. Internationalen Germanisten-Kongresses Göttingen 1985*. Hg. v. Albrecht Schöne. Bd. 3: *Textlinguistik contra Stilistik?* [...]. Hg. v. W. Weiss u.a. Tübingen 1986, 177-181.
- Kromann/Thomsen 1989 = Hans-Peder Kromann, Knud Troels Thomsen: *Akzente der Fachsprachenforschung von heute und morgen. Bericht vom Kopenhagener Werkstattgespräch 1.-2. Juni 1988*. I: *Terminologie et traduction* 1989:1, 137-160.
- Lehr 2000 = Andrea Lehr: *Die neue Unübersichtlichkeit. Fallstricke auf dem Weg vom Text zum Hypertext* [...]. I: *Lexicographica* 16, 2000, 235-247.
- Lemberg 2001 = *Chancen und Perspektiven computergestützter Lexikographie* (Lexicographica, S.M. 107). Hg. v. Ingrid Lemberg u.a. Tübingen 2001.
- Lindemann 2000 = Margarete Lindemann: *Vorüberlegungen zu einem französisch-deutschen Wörterbuch der Fachsprache der Wirtschaft*. I: *Studien zur zweisprachigen Lexikographie mit Deutsch V*. Hg. v. Herbert Ernst Wiegand (Germanistische Linguistik 151-152, 2000). Hildesheim etc. 2000, 173-214.
- Lundmark 1999 = Thomas Lundmark: *Über die grundlegende Unmöglichkeit, ein juristisches Wörterbuch mit der Zielsprache Englisch zu erstellen*. I: *Recht und Übersetzen*. Hg. v. Gerard-René de Groot und Reiner Schulze. Baden-Baden 1999, 59-65.
- Martin 1997 = Willy Martin: *LSP-Dictionaries, Term Banks, Terminological Databases: A Lexicologist's Point-of-View*. I: *Les dictionnaires spécialisés et l'Analyse de leur Valeur*

- (Bibliothèque des cahiers de l'institut de linguistique de Louvain, 87). Ed. par E. Hermans. Louvain-la-Neuve 1997, 33-55.
- Nielsen (1994) = Sandro Nielsen: The Bilingual LSP Dictionary. Principles and Practice for Legal Language (Forum für Fachsprachen-Forschung, 24). Tübingen 1994.
- Opitz 1983 = Kurt Opitz: The terminological/standardised dictionary. Special-purpose lexicography: dictionaries for technical use. I: Lexikography: Principles and Practice. Ed. by R. R. K. Hartmann. London etc. 1983, 163-180.
- Pedersen 1994 = Jette Pedersen: Anskueliggørelse av faglige relationer i brancheordbøger. I: LexicoNordica 1, 1994, 203-227.
- Rossenbeck 1977 = Klaus Rossenbeck: "Berått mod" - "berauschter Sinn"? Bemerkungen zum Fachwörterbuch für Recht und Wirtschaft. Schwedisch/Deutsch - Deutsch/Schwedisch von G. Parsenow, Köln 1975. I: Moderna språk 71, 1977, 77-86.
- Rossenbeck 1978 = Klaus Rossenbeck: Fachsprachlicher Wortschatz des Schwedischen und Deutschen als Problem der bilingualen Lexikographie. I: Skandinavistik 8, 1978, 1-15.
- Rossenbeck 1987 = Klaus Rossenbeck: Zur Gestaltung zweisprachiger Fachwörterbücher. I: Beads or Bracelet? How do we approach LSP. Selected Papers from the Fifth European Symposium on LSP. Held at the Catholic University of Leuven, Belgium, August 26-30, 1985. Ed. by A-m Cornu et al. Oxford University Press [1987], 274-283.
- Rossenbeck 1989 = Klaus Rossenbeck: Rezension zu G. Parsenow, Fachwörterbuch für Recht und Wirtschaft. Schwedisch/Deutsch - Deutsch/Schwedisch. Köln, 2. Aufl. 1985. I: Lexicographica 5, 1989, 227-240.
- Rossenbeck 1991 = Klaus Rossenbeck: Zwei- und mehrsprachige Fachwörterbücher - Prolegomena zu Theorie und Praxis der Fachlexikographie. I: Hermes. Journal of Linguistics 7, 1991, 29-52.
- Rossenbeck 1994 = Klaus Rossenbeck: Enzyklopädische Information im zweisprachigen Fachwörterbuch. I: Fachlexikographie. Fachwissen und seine Repräsentation in Fachwörterbüchern (Forum für Fachsprachen-Forschung, 23). Hg. v. Burkhard Schaefer und Henning Bergenholtz. Tübingen 1994, 133-159.
- Rossenbeck (1999) = Klaus Rossenbeck: Die Fachlexikographie des Wirtschaftswesens: eine Übersicht. I: Fachsprachen. Languages for Special Purposes. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft [...] (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, 14). Hg. v. Lothar Hoffmann u.a. 2. Halbband. Berlin etc. 1999, 1975-1995.
- Sacco (2000) = Rodolfo Sacco: Language and Law. I: Übersetzung im Recht. Translation in Law (Ars Interpretandi, 5). Hg. v. Giuseppe Zaccaria. Münster 2000, 113-129.
- Šarčević 1988 = Susan Šarčević: The challenge of legal lexicography: Implications for bilingual and multilingual dictionaries. I: ZüriLEX '86 Proceedings. Papers read at the EURALEX International Congress [...], 9-14 September 1986. Tübingen 1988, 307-314.
- Šarčević 1990 = Susan Šarčević: Terminological Incongruency in Legal Dictionaries for Translation. I: BudaLEX '88 Proceedings. Papers from the 3rd International EURALEX Congress, Budapest, 4-9 September 1988. Ed. by T. Magay et.al. Budapest 1990, 439-446.
- Schmidt/Müller (2001) = Ingrid Schmidt, Carolin Müller: Entwicklung eines lexikographischen Modells: Ein neuer Ansatz. I: Chancen und Perspektiven computergestützter Lexikographie (Lexicographica, S.M. 107). Hg. v. Ingrid Lemberg u.a. Tübingen 2001, 29-52.

- Stepnikowska 1998 = Agnieszka Stepnikowska: Stand, Probleme und Perspektiven der zweisprachigen juristischen Fachlexikographie (Europäische Hochschulschriften, Reihe 21, 199). Frankfurt/Main etc. 1998.
- Svensén 1987 = Bo Svensén: Handbok i lexikografi. Principer och metoder i ordboksarbetet. Stockholm 1987.
- Vanderlinden 1995 = J. Vanderlinden: Comparer les droits. Bruxelles 1995.
- Werner 1999 = Reinhold Werner, Das Problem der Äquivalenz im zwei- und im mehrsprachigen Fachwörterbuch. I: Fachsprachen. Languages for Special Purposes. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft [...] (Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, 14). Hg. v. Lothar Hoffmann u.a. 2. Halbband. Berlin etc. 1999, 1853-1884.
- Wiegand 1998 = Herbert Ernst Wiegand: Neuartige Mogelpackungen: Gute Printwörterbücher und dazu miserable CD-ROM-Versionen [...]. I: Lexicographica 14, 1998, 239-253.
- Zgusta 1971 = Ladislav Zgusta: Manual of Lexicography (Janua Linguarum, S.M. 39). Prague etc. 1971.